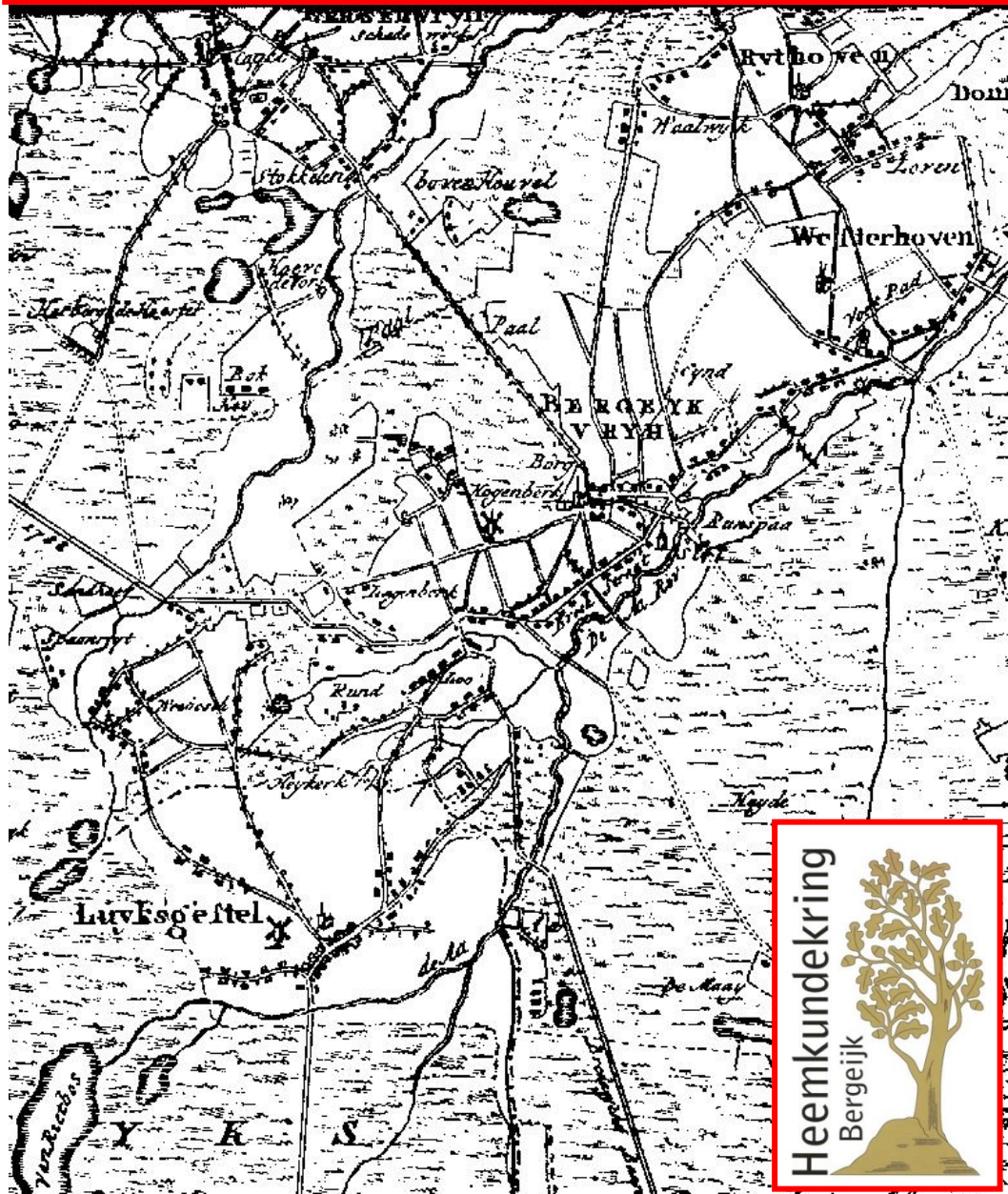

DE KEERSOPPER

Jaargang 17 Nr. 68 december 2022

DE KEERSOPPER

NR 68 december 2022

DE WIJDE WERELD IN

Deze keer een tweetal verhalen waarbij inwoners van Bergeijk de wijde wereld introkken. Zij verlieten hun boerderij of de boerderij van hun ouders op de arme zandgronden van de Kempen om als handelaar of opkoper de omliggende landen in te trekken om daarmee de jaarlijkse inkomsten op te krikken. Inkomsten die broodnodig waren omdat van de boerderij nauwelijks te leven was. Ook werden jongemannen opgeroepen om de dienstplicht te vervullen in het leger van Napoleon.

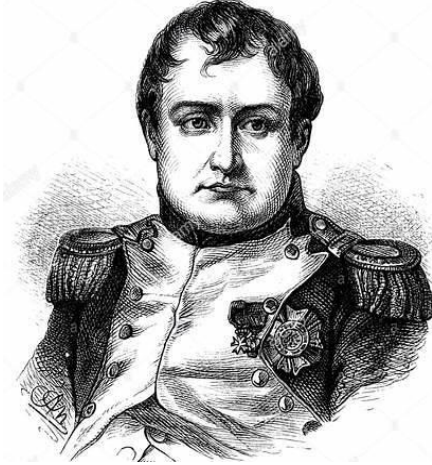
Dit was ook de tijd dat de valkerij bloeide. Valkenswaard stond bekend als het centrum, maar ook in de omliggende dorpen werd de valkerij beoefend. De resultaten van een genealogisch onderzoek naar Christiaan Verhoeven van het in januari overleden lid Joop Kennis, waren voor Theo Antonis de aanleiding om het artikel over Bergeijkse valkeniers te schrijven.

Ad Tilborghs verdiepte zich in Bergeijkse jongens, die in dienst kwamen in het leger van Napoleon. Zij namen als vrijwilliger of dienstplichtige dienst. De dienstplichtigen werden door loting aangewezen. Was je ingeloot dan waren er weer mogelijkheden om er onderuit te komen. Had je geluk of genoeg geld dan was het gemakkelijk om je lotnummer van de hand te doen. Eenmaal in dienst werd men gedwongen de wijde wereld in trekken om te strijden voor de Franse overheerser. Soldaat zijn was in die tijd geen pretje. De kans op overlijden was groot. De motivatie van de dienstplichtigen zal dan ook niet erg groot zijn geweest.

De redactie wenst u zoals altijd veel leesplezier.

BERGEIJKENAREN IN HET LEGER VAN NAPOLEON

Het is ruim 200 jaar geleden dat Napoleon Bonaparte (1769-1821) de dienst uitmaakte in een groot deel van Europa. Ook in Nederland, ook in Bergeijk.

Vooraf ging de Franse revolutie die in 1789 begon als gewelddadig verzet tegen sociale ongelijkheid en de bevoorrechting van adel en geestelijkheid. Dit verzet zou het einde inluiden van de Middeleeuwse standenmaatschappij, niet alleen in Frankrijk, maar ook bijvoorbeeld in ons land. Al in augustus 1789 beloven de Franse Republikeinen aan alle volkeren vrijheid, gelijkheid en broederschap. Vrijheid ook in godsdienstig opzicht. En tegelijkertijd verklaren ze de oorlog aan alle

Europese monarchieën die deze idealen immers verhinderen werkelijkheid te worden. In hun veroveringstochten door een groot deel van Europa lopen de Franse troepen ook de Zuidelijke Nederlanden, die in Oostenrijks bezit zijn, onder de voet. Aanvankelijk handhaaft de Franse bezetter de status quo wat de eigendomsrechten van de kerkgebouwen betreft, maar al in het jaar 1797 blijkt hoe de Fransen de godsdiensten beschouwen: als volstrekt ondergeschikt aan het staatsbelang. Aan de dienstdoende geestelijken worden diverse eedformulieren verstrekt, die getekend moeten worden, wil men als godsdienstig bedenaar blijven werken. Behalve getrouwheid aan de republiek en de grondwet eist de Franse bezetter tevens een soortement verklaring van ‘haat tegen het koningschap’.

Jaer Dry was het derde jaar van de Franse revolutionaire kalender waarvan de jaartelling begon op 22 september 1792, de stichtingsdatum van de Eerste Franse Republiek. Jaar III liep van 22 september 1794 tot 21 september 1795

Napoleon, die zichzelf in 1804 tot keizer kroonde, probeerde greep te houden op de door hem veroverde gebieden door er familieleden op de troon te planten. Zijn broer Jérôme werd bijvoorbeeld koning van Westfalen en Joseph werd koning van Napels en Spanje. Lodewijk Napoleon kreeg in juni 1806 het Koninkrijk Holland toebedeeld, dat in naam onafhankelijk bleef. Zo bouwde Napoleon een eigen dynastie op, maar hij hield de touwtjes stevig in handen. Toen hij niet meer tevreden was over zijn broer in het Paleis op de Dam, lijfde hij in 1810 Nederland eenvoudigweg in bij zijn keizerrijk. Dus ook de gemeente Bergeijk. Deze gemeente was in 1810 ontstaan door afscheiding van Westerhoven, Riethoven en Borkel en Schaft. In de Napoleontische tijd, rond 1811 telde de gemeente 1.586 inwoners.

Zo werd Bergeijk Frans grondgebied en ging hier de militaire dienstplicht gelden zoals die op 5 september 1798 in Frankrijk was ingevoerd.

De dienstplicht werd in 1811 door de Franse bezetters ingesteld. Mannen boven de 20 jaar moesten zich beschikbaar stellen en door loting werd bepaald wie daadwerkelijk in dienst moest.

Tot 1814 hebben voor zover we nu weten enkele tientallen Bergeijkse mannen gediend in het Franse leger. Het grootste deel van hen was dienstplichtig, maar een niet gering aantal diende al als beroepsmilitair of vrijwilliger in het leger van het Koninkrijk Holland, dat bij de annexatie werd opgenomen in Napoleons Grande Armée.

De dienstplicht gold in principe voor alle mannen van 20 tot 25 jaar, maar er waren natuurlijk eisen waaraan ze moesten voldoen. Zo was de

minimumlengte 1 meter en 55,4 cm. Wie getrouwd was, kreeg vrijstelling, en er waren nog meer gronden voor afkeuring of vrijstelling.

Het oproepen van dienstplichtigen begon in februari 1811 met de lichte van 1808 (geboren in 1788). Uiteindelijk hebben de zes lichten van 1808 tot en met 1813 actieve dienst in de Grande Armée verricht. Daarbij was het niet zo, dat elke lichte in zijn geheel werd opgeroepen. Wel moesten alle dienstplichtigen zich in hun gemeente (mairie) laten inschrijven, waarna ze gekeurd werden en een lotingsnummer kregen. Afhankelijk van het aantal benodigde rekruten werd voor elke gemeente apart bepaald hoeveel dienstplichtigen er moesten opkomen. Waren er bijvoorbeeld vijftig man nodig, dan moesten de degenen met lotingsnummers 1 tot en met 50 opkomen – degenen met hogere nummers waren daarmee vrijgesteld van dienst.

De dienstplicht was niet persoonlijk, zodat een ingelote op twee manieren onder de dienst kon uitkomen. Hij kon zijn lotingsnummer ruilen met een dienstplichtige die een hoger nummer had, of hij kon zijn dienstplicht tegen betaling laten vervullen door om een man van hoogstens 32 jaar en van onbesproken gedrag. Beide manieren van plaatsvervangende konden niet zomaar onderling geregeld worden, maar moesten officieel worden vastgelegd.

Hoe dan ook: ingeloot, als remplaçant of vrijwilliger, veel soldaten overleefden de vele veldslagen niet.

Toen Nederland in november 1813 zijn onafhankelijkheid herkrede, is de dienstplicht blijven bestaan.

Nederland telde in 1812 ongeveer 1.100 gemeenten. In 1811 moesten de Hollandse Departementen 3.000 man en de Zeeuwen en Brabanders 600 man leveren. Evenals bij de jaarklasse 1808 was twee derde van de conscripts bestemd voor het leger en een derde voor de marine.

Na de lichtung van de drieëntwintigjarigen in het voorjaar van 1811 was het in de zomer de beurt van de jaarklasse 1809. Het keizerlijk decreet van 11 augustus 1811 regelde hun oproeping.

De Grande Armée

De legers van Napoleon boekten grote overwinningen. Grote delen van Europa werden door de Fransen onder leiding van Napoleon veroverd, of werden een vazalstaat van Frankrijk. In 1812 trok de Grande Armée van Napoleon naar Rusland. Deze Russische veldtocht liep echter uit op een fiasco. Toen een deel van de Grande Armée in september 1812 Moskou bereikte was het leger al drastisch ingekrompen vanwege het aantal doden en gewonden in gevechten met de Russen, ziekte (voornamelijk tyfus), desertie en lange communicatielijnen. Het leger verbleef een maand in Moskou, maar werd uiteindelijk gedwongen terug naar het westen te marcheren. Aangevallen door kou, honger en ziekte, en voortdurend lastiggevallen door Kozakken en Russische ongeregeldeheden, vernietigde de terugtocht de Grande Armée volledig als een strijdmacht. Slechts een fractie overleefde om Rusland te verlaten

Gesigeneerd door Jan Hoynek van Papendrecht (1858-1933)

In de literatuur is sprake van nauwelijks voorstelbare aantallen. Van de 550.000 soldaten die naar Rusland marcheerden, keerden er slechts 140.000 terug. Dat betekende het begin van het einde van Napoleon. Bij de Slag bij Leipzig in 1813 werden de Franse legers verslagen door een bondgenootschap van andere Europese staten en niet lang daarna werd Napoleon gevangen gezet op Elba.

Tussen 1806 en 1814 dienden grofweg 60.000 Nederlandse militairen onder Napoleon. Hiervan stierven er 20.000 aan hun verwondingen, ziektes en ondervoeding tijdens barre veldtochten in het buitenland. Enorme aantallen en het merendeel is nog niet getraceerd in de archieven. Wel hebben we tussen die 60.000 Nederlandse militairen al zestien Bergeijkenaren kunnen traceren die daadwerkelijk in dienst zijn gegaan. Ook is een klapper raadpleegbaar met ongeveer 4.500 overlijdensaktes van soldaten in de periode 1792-1815. Hierin vonden we zes Bergeijkenaren.

Tekening van de uniformen van de Hollandse linieregimenten na de reorganisatie van 17 september 1806 door Lodewijk Napoleon.

Overzicht van Bergeijkse soldaten in de Grande Armée van Napoleon Bonaparte

In het archief zijn voornamen altijd verfranst (Jan werd Jean en Stephanus werd Etienne). Met de schrijfwijze van plaatsnamen nam men het soms niet zo nauw: met “né à Bercheck canton d’Ennikoven” werd bedoeld geboren in Bergeijk, kanton Eindhoven). Met de familienamen

idem dito en de geboortedatum (in onze contreien in die tijd de doopdatum) klopte ook niet altijd.

Peters, Jean, geboren 6-4-1793 te Bergeijk, diende bij het 27e Regiment Infanterie van Linie. Stamboeknummer 10391. Geregistreerd als de zoon van Thomas Peters en van Elisabeth Daas

Doopakte 6-4-1793 Joannes Peeters zoon van Thomas Peeters en van Elisabetha Daes, getuigen Segerus Vromans en Marie Peeters

Bijzonderheden: Hoe het deze soldaat is vergaan is, weten we niet. Wel dat zijn vader Thomas Peeters, wonende op de Witrijt, eind december 1793 volgens zijn vrouw Elisabeth Das met onbekende bestemming was vertrokken denkende dat hij op zee dienst had genomen. In 1818, toen hun dochter Johanna Maria Peeters in Luijkgestel trouwde met Martinus Borrenbergs, werd over Thomas Peeters verklaard *niet wetende waer denselven gestorven is en waer denzelven begraven is.*

Joosten, Joseph, geboren 16-5-1790 te Bergeijk, diende bij het 152e Regiment Infanterie van Linie. Stamboeknummer 655. Geregistreerd als de zoon van Theodor Joosten en van Anne Keesmakers

Doopakte 16-5-1790 Josephus Joosten zoon van Theodorus Joosten en Anna Kesemakers, getuigen Adrianus Genesen en Wilhelma Kesemakers

Bijzonderheden: geen.

Van Esch, Martin, geboren 21-1-1788 te Bergeijk, diende bij het 8e Regiment Infanterie van Linie. Stamboeknummer 7805.

Geregistreerd als de zoon van Pierre van Esch en Wilhelmina Verhees
Doopakte 21-1-1788 Martinus van Esch zoon van Petrus van Esch en van Wilhelma Verhees, getuigen Antonius van Eijsdonk en Johanna Maria Verhees

Gesneuveld. Vermeld in de klapper van overlijdensakten als Martin Varesch, geboren Bergeijk (pag. 70, nr. 27)

Bijzonderheden: het overlijdensregister van Bergeijk bevat een overlijdensakte d.d. 19 december 1812 (in het Frans) met een extract van het 8e Regiment Infanterie van Ligne, dat is overleden “Van Esch, Martin, fils de Pierre et de Wilhelmine Verhees son mere, natif de Bergeijk... de la compagnie du 5e bataillon est décedé a l’hospital de Victoria ... “

Lathouwers, Pierre Bernard, geboren 25-6-1788 Bergeijk, diende bij het 8e Regiment Infanterie van Linie. Stamboeknummer 7858. Geregistreerd als de zoon van Jean Lathouwers en van Jeanne Valkenburg
Doopakte 25-6-1788 Petrus Bernardus Lathouwers zoon van Joannes Lathouwers en van Johanna Valkenburg, getuigen Petrus van Eersel en Johanna Maria Lathouwers

Janssens, Pierre, geboren 27-12-1788 Bergeijk, diende bij het 8e Regiment Infanterie van Linie. Stamboeknummer 7850. Zoon van Henry Janssens en van Adrienne Corstiaans
Doopakte 27-12-1788 Petrus Jansen zoon van Henricus Jansen en van Adriana Petrus Corstiaans, getuigen Joannes Martens en Antonia Petrus Corstiaans

Smits, Pierre, geboren .. -5-1792 te Bergeijk, diende bij de Gendarmes, stamboeknummer 429. Geregistreerd als de zoon van François Smits en van Marie van Leyn..

Bijzonderheden: *Doopakte niet gevonden*

Loos, Jean François, geboren 15-10-1789 Bergeijk, diende bij het 45e Regiment Infanterie van Linie. Stamboeknummer 12179.

Geregistreerd als de zoon van Adrien Loos en van Jeanne Theeuws

Doopakte 15-1-1789 Joannes Franciscus Loos zoon van Adrianus Loos en van Johanna Teeuws, getuigen Petrus Teeuws en Anna Loos

Bijzonderheden. Keerde heelhuids terug. Trouwde 1821 in Balen (Turnhout) met Maria Theresia Bouwens, bij wie twee kinderen. Was koopman en overleed 1824 te Someren.

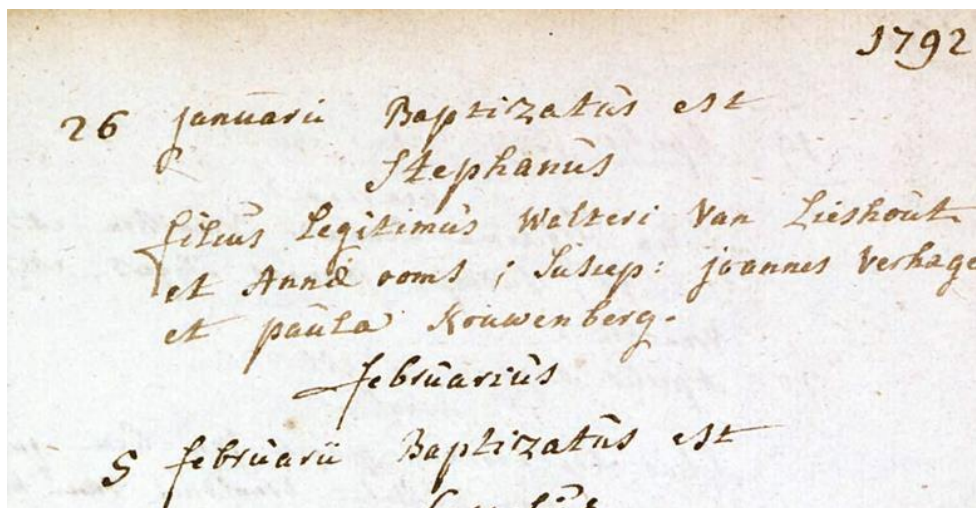
Steijns, Jean, geboren 23-6-1792 Bergeijk, diende bij 8e Regiment Artillerie te Voet. Stamboeknummer 5977. Geregistreerd als de zoon van Pierre Steijns en van Ida Rademaker

Doopakte: 23-6-1792 Joannes Steijns, zoon van Petrus Steijns en van Odrada Raijmakers, getuigen Egidius Raijmakers en Maria Joannes Steijns

Lieshout, Etienne, geboren 22-1-1792 Bergeijk, diende bij het 122e Regiment Infanterie van Linie. Stamboeknummer 10708. Geregistreerd als de zoon van Gauthier Lieshout en van Anna Ooms

Doopakte: 26-1-1792 Stephanus van Lieshout, zoon van Walterus van Lieshout en van Anna Ooms, getuigen Joannes Verhagen en Paula Kouwenberg

Bijzonderheden: keerde heelhuids terug. Trouwde in 1827 met Maria Christina Hoevenaars, bij wie 9 kinderen. Hij overleed in Bergeijk in 1864

1792
26 Januarii Baptizatus est
Stephanus
filius legitimus Walteri Van Lieshout
et Annæ ooms; Tutor: Joannes Verhagen
et Paula Kouwenberg.
februarius
5 februarii Baptizatus est

cheveux ^D sourcils ^{Co} marques particulières N: 10708 Viesboul (Grenat) fils de Pauline et d' Antoine ^{Co} né le 29 ^{Co} 1792 à Berchicq canton d' Archevêque département d' Archevêque taille d'un ^{Co} ^{Co} centimètres, visage ^{Co} front ^{Co} nez ^{Co} yeux ^{Co} nez ^{Co} grand ^{Co} menton ^{Co} cheveux ^{Co} sourcils ^{Co} marques particulières N: 10709 Vandik (Grenat) fils de Christien ^{Co} ^{Co} et d' Antoine ^{Co} ^{Co}	département d' Archevêque profession d' Archevêque Arrivé au Corps le 16 Octobre 1818 enrôlé volontaire incorporé, venant d' Archevêque conscrit de l'an 1812 remplaçant un conscrit de l'an du département d' compris sur la liste de désignation du canton d' Archevêque sous le N: 33 son dernier domicile était à Berchicq département d' Archevêque profession d' Archevêque Arrivé au Corps le 16 Octobre 1818 enrôlé volontaire incorporé, venant d' Archevêque	2. B. 40 Cette notice a été inscrite dans le Annuaire le 11 Mars 1819, conformément à l'article 17 de la loi du 22 Mars 1818.
	2. B. 40 Cette notice a été inscrite dans le Annuaire le 11 Mars 1819, conformément à l'article 17 de la loi du 22 Mars 1818.	

Heijns, Pierre, geboren 18-2-1792 Bergeijk, diende bij het 122e Regiment Infanterie van Linie. Stamboeknummer 10376. Geregistreerd als de zoon van Pierre Heijns en van Jeanne Izanes
Doopakte: 28-2-1792 Petrus Heijns, zoon van Petrus Heijns en van Johanna Fransen, getuigen Petrus Fransen en Maria Catharina Heijns
Gesneuveld. Vermeld in de klapper van overlijdensakten als Pierre Heijns, geboren Bergeijk (pag. 28, nr. 130)

Smolders, Jean, geboren 23-12-1791 Bergeijk, diende bij het 33e Regiment Lichte Infanterie. Stamboeknummer 5355. Geregistreerd als zoon van Jean Smolders en van Cornelia Dupon
Doopakte: 28-12-1791 Joannes Smolders zoon van Joannes Smolders en van Cornelia Du pont, getuigen Henricus Smolders en Ludovica Du pont

Bijzonderheden: geen gegevens over zijn overlijden gevonden. Wel weten we dat zijn drie jaar oudere broer Lambertus (1794-1851) vele jaren later (in 1821) al drie jaar militaire dienst was en dat hij nog één jaar had te gaan. Hij verschijnt dan bij Antonij van Galen, notaris te Bergeijk, met Jan Lomans, koopman. Ze maken een contract dat Lambert Jonkers, zodra hij uit dienst is, plaatsvervanger zal worden voor Adrianus Lomans, broer van voornoemde Jan Lomans, en dat voor 325 gulden met een betalingsregeling als volgt: bij indiensttreding 100 gulden, en dan van jaar tot jaar 25 gulden, en ook wat in de kas van het korps moet worden gestort

Huijbers, Martin, geboren 31-10-1791 Bergeijk, diende bij het 33e Regiment Lichte Infanterie. Stamboeknummer 5320. Geregistreerd als zoon van Francois Huijbers en van Maria Jansen

Doopakte: 31-10-1791 Martinus Huijbregts zoon van Franciscus Huijbregts en van Maria Fransen, getuigen Joannes Stevens en Adriana Fransen

Gesneuveld. Vermeld in de klapper van overlijdensakten als Martin Houbert, geboren Bergeijk (pag. 32, nr. 340)

Bijzonderheden: zijn vader overleed twee jaar na zijn geboorte (1793).

Bruijns, Jacques, geboren 10-8-1791 Bergeijk, diende bij het 33e Regiment Lichte Infanterie. Stamboeknummer 5294. Geregistreerd als zoon van Adrien Bruijns en van Helena Willems

Doopakte: 10-8-1791 Jacobus Bruijns zoon van Adrianus Bruijns en Helena Willems, getuigen Jacobus Bruijns en Cornelia Ooms

Bijzonderheden: Heelhuids in Bergeijk teruggekeerd. Hij trouwde hier in 1839 Petronella van der Linden, bij wie een dochter. Hertrouwde in 1847 Anna Maria Dekkers, bij wie nog vier kinderen.

Melskens, Jean, geboren 11-9-1791 Bergeijk, diende bij het 33e Regiment Lichte Infanterie. Stamboeknummer 5292. Geregistreerd als zoon van Francois Melskens en van Anna Kuijken

Doopakte 11-9-1791 Johannes Melskens zoon van Franciscus Melskens en van Anna Kuijken, getuigen Arnoldus Melskens en Elisabetha Rademakers

Gesneuveld. Vermeld in de klapper van overlijdensakten als Jean Melskens, geboren Bergeijk (pag. 48, nr. 118)

Bijzonderheden. De moeder van deze soldaat, Anna Cuijken trouwde in 1780 met Francis Herman Tilborghs. Na zijn overlijden hertrouwde zij in 1790 met Franciscus Melskens. Uit dit tweede huwelijk werd één zoon geboren, Joannes Melskens

Klots, Jean Adrien, geboren 16-9-1791 Bergeijk, diende bij het 33e Regiment Lichte Infanterie. Stamboeknummer 5291. Geregistreerd als de zoon van Jean Klots en van Marianne van Poppel

Doopakte 16-9-1791 Joannes Adrianus Kloots zoon van Joannes Kloots en van Maria van Poppel, getuigen Adrianus van Poppel en Anna Clessens

Bijzonderheden. Kwam heelhuids terug in Bergeijk. Trouwde 1818 met Wilhelmina Joosten. Kreeg bij haar 4 kinderen en overleed in 1831.

Van Mol, Arnold, geboren 18-4-1792 Bergeijk, diende bij het Regiment Pupillen van de Garde. Stamboeknummer 639. Geregistreerd als de zoon van Arnold van Mol en van Marie van Ham.

Doopakte 20-4-1792 Arnoldus van Mol zoon van Arnoldus van Mol en van Maria van Ham, getuigen Henricus van Ham en Adriana Peeters

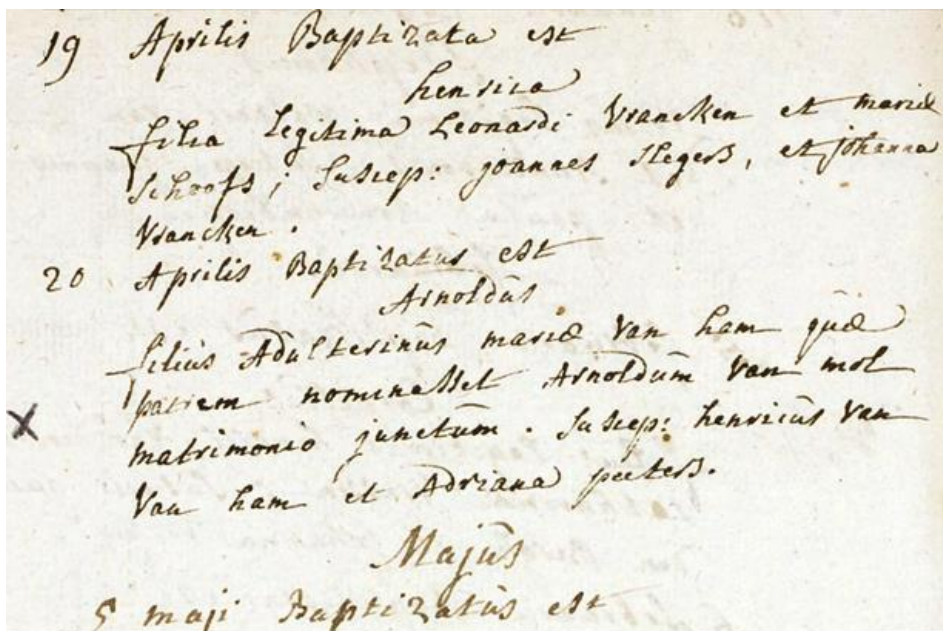
Bijzonderheden. Van deze Van Mol is ook een andere registratie gevonden waaruit blijkt dat hij diende bij het 7e Regiment Tirailleurs van de Garde. Stamboeknummer 71928.

Lodewijk Napoleon besloot al in 1809 tot de oprichting van het Legioen Velites: een legerkorps waarin weesjongens en jongens uit de armenzorg werden opgenomen. Het doel was tweeledig: de kosten van de armenzorg konden omlaag en het aantal rekruten werd aangevuld.

Na de annexatie van het Koninkrijk Holland door Frankrijk bleek Napoleon Bonaparte zeer tevreden over het hoge aantal rekruten en nam hij het idee van zijn broer over.

Op de doopakte staat doorgaans filius legitimus, maar op die van Arnoldus van Mol staat filius adulterinus, ofwel uit overspel geboren. Zijn vader Arnoldus van Mol was gehuwd met Elisabeth Verdonk, die in hem zeven

kinderen gaf. Zijn vrouw overleed in 1799. Tevoren verwekte hij bij Maria van Ham nog een kind, Arnoldus (1792).

19 Aprilis Baptizata est
Henrica
filia legitima Leonardi Vrancken et marie
Schoofs; Susep: joannes Slegers, et Johanna
Vrancken.

20 Aprilis Baptizatus est
Arnoldus
filius Adaltesinus marie Van ham quae
patrem nomen habet Arnoldum Van mol
matrimonio junctum. Susep: henricus Van
Van ham et Adriana puter.

Majus
5 maji Baptizatus est

Doopakte van Arnoldus van Mol

Bols, Adrien, geboren 20-1-1785 Bergeijk, diende bij het 11e Regiment Huzaren. Stamboeknummer 977. Geregistreerd als zoon van François Bols en van Anne Marie Kusters

Bijzonderheden: Doopakte nog niet gevonden

Gesneuveld

Resteren er twee gesneuvelden afkomstig van Bergeijk die we in de Bergeijkse archieven nog niet hebben kunnen traceren: Jean Iven, pag. 33, nr. 99 en Pierre Ketelar, pag. 37, nr. 99 .

Ad Tilborghs

Bronnen:

Nationaal archief: klapper van overlijdensaktes soldaten 1792-1815

NIMH: Nederlandse militairen in het leger van Napoleon

Eigen gegevens stamboomonderzoek

BERGELJKSE VALKENIERS

In de streek waar de teuten met het bereizen van onder andere Vlaanderen, Duitsland en Scandinavië ervaring hadden opgebouwd kon Valkenswaard zich ontwikkelen als het centrum voor de valkerij. Ook vanuit omliggende dorpen waren valkeniers actief. Soms werden de teuten activiteit en het verhandelen van afgerichte valken gecombineerd.

In de middeleeuwen werd de vrije jacht meer en meer ingeperkt en vervangen door grond en jachtrechten voor de vorst. Alleen in het hertogdom Brabant bleef voor de in Brabant geboren inwoners het recht op jacht in bepaalde vorm bestaan. Een van de mogelijkheden was het jagen

op vogels met vogels. Dit gaf de inwoners een voorsprong bij het ontwikkelen van nieuwe jachtmethodes.

In de Kempen ging men zich bezig houden met het vangen van roofvogels en deze africhten voor de jacht op vogels.

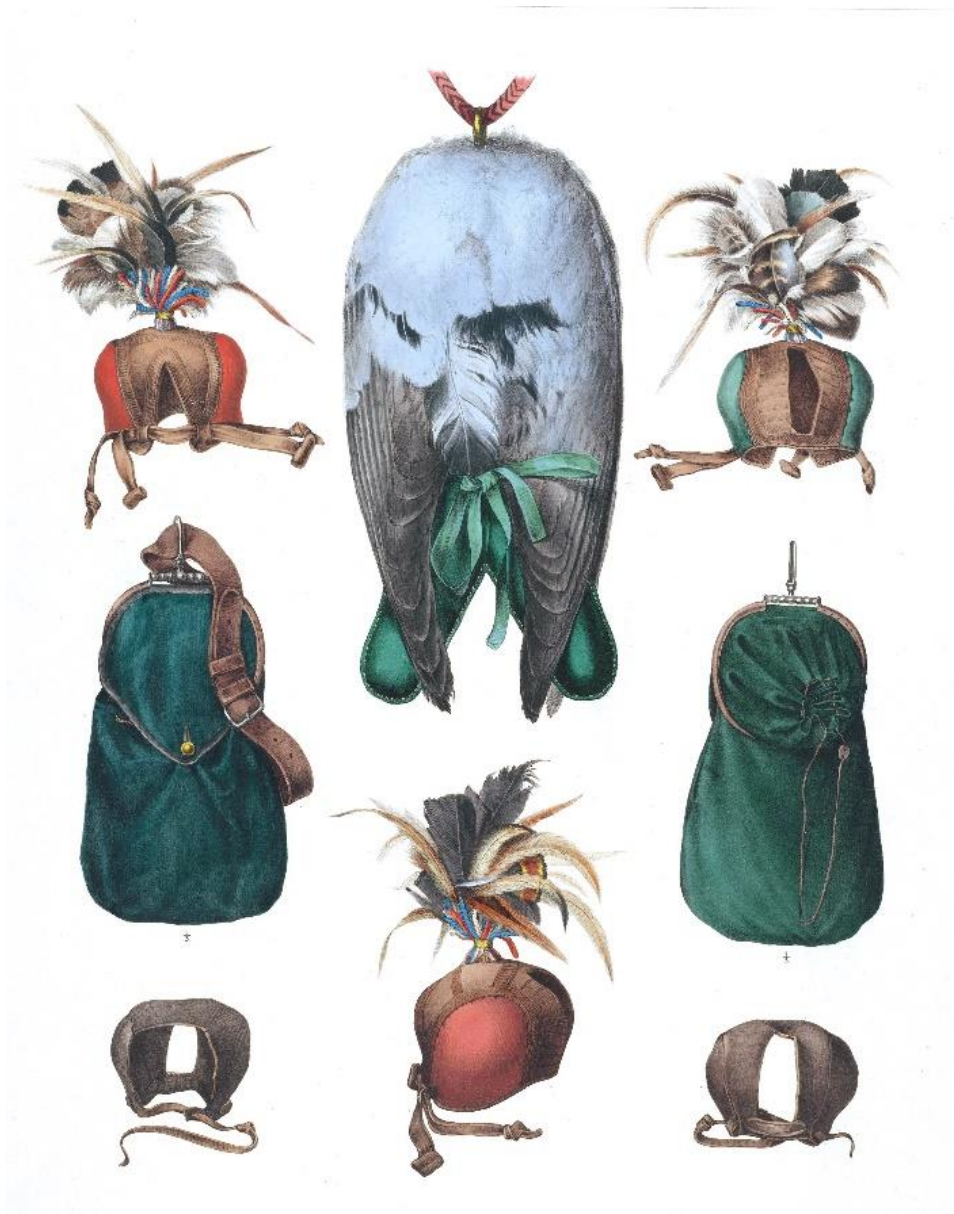
Daar de trekroute van slechtvalken over het dun bevolkte Kempenland lag en het boerenleven erg armoedig was, maakte de valkerij voor deze streek erg interessant om aan extra inkomsten te komen.

Het populairst was de 'rode valk', een valk die nog niet had geruid en dus nog haar rode verenkleed droeg. Soms werden ook 'blauwe valken' besteld. Dit waren valken van circa een jaar oud. Ook werden smelleken, een kleine

valkensoort, sperwers en haviken niet met rust gelaten door de vangers.

Naast het africhten van valken ging men zich ook bezighouden met het maken van het benodigde jachtgerief, zoals valkenierstassen, valkenkappen, lange veters (een leren riem van ongeveer een meter om de valken aan vast te maken aan een hoogrek; dit was een stok op borsthoogte, bekleed met tapijt), de loer (de kunstprooi, die aan een lijn werd rondgedraaid om de valk terug te roepen) schoenen (leren riempjes

voor aan de poten van de gevangen valken), dralen (bellen, die met kleine riempjes aan de poten werden bevestigd) en een valkenzak (ook wel sok; van oorsprong het beenstuk van een sok, waarin een gevangen valk werd gestopt, zodat hij zich niet kon bewegen).

In eerste instantie trok men met de afgerichte valken door heel Europa langs de hoven, burchten van prinsen, graven en andere gefortuneerde inwoners, die zich jachtrechten konden veroorloven.

Langzamerhand stopten de valkeniers met het boerenbedrijf en werden fulltime valkenier, door in dienst te treden van de hoven. Aan het begin van

het seizoen, in het voorjaar, trokken ze naar de opdrachtgever, tot ze in de herfst weer naar huis gingen. In de 17de, 18de en 19de eeuw waren Valkenswaardse valkeniers werkzaam aan bijna alle Europese vorstenhuizen. Het vangen van de vogels bleef niet beperkt tot de Kempen. Ook elders in Europa werden met vergunning van de hoven vogels gevangen. De valkeniers, die voor de hoven werkten wisten vaak de vergunning te bemachtigen of ze kochten de door anderen gevangen valken op.

Zo golden de IJslandse geervalken als beste jachtvogels. De Nederlandse valkeniers trokken dus naar IJsland om ze daar op te kopen. Voor die tijd een gevaarlijke onderneming. In 1662 verbood de Deense koning de verkoop van vogels

aan buitenlanders. In 1664 stichtte hij zelf een valkerij dicht bij het slot Frederigsberg in Kopenhagen. De leiding kwam in handen van buitenlandse valkenmeesters. Verschillende Nederlanders vervulden deze functie. Onder de valkenmeester stond de valkenknecht en vijf valkenjongens, voor het merendeel mensen uit Valkenswaard en omgeving. De meesterknecht leidde ook de jaarlijkse expeditie naar IJsland, om daar van de inlandse vangers de beste valken op te kopen voor de Deense koning. In de valkerij bij slot Frederigsberg werden de IJslandse geervalken afgericht. Vervolgens vonden zij hun weg naar de Europese koningshuizen. De werknemers van de valkerij zorgden voor het vervoer van de vogels naar alle windstreken..

Zo werkte de vader van Christiaan en Jacobus Verhoeven op de valkerij bij slot Frederigsberg. Christiaan en Jacobus verloren hun vader op jonge

Christaan was geboren in Copenhagen, valkenier in dienst van zijne koninklijke majestijt van Deenmarken, dog vermits desselfs dienst verclaert nergens vaste Domicilium een jaar en ses weken agter malcander gehad te hebben.

In 1741 werd Christaan valkenier van de Deense koning. Op 2 mei 1744 richtte hij aan zijn chef in Kopenhagen het schriftelijk verzoek om de zomer thuis te mogen doorbrengen, omdat hij wegens ziekte niet naar Kopenhagen kon reizen. De werkelijke reden was waarschijnlijk dat hij bang was om te reizen tijdens de toen woedende Oostenrijkse Successieoorlog. Hij beval zijn broer Jacobus aan om de dienst waar te nemen. Die op dat moment geen werk had. Het verzoek werd ingewilligd.

In september schreef hij een nieuwe brief waarin hij vroeg om weer geschenkvalken naar de vorstenhoven te mogen overbrengen. Hij zou de valken in de haven van Lübeck overnemen en naar de gewenste hoven brengen. De valken voor de vorstenhoven van Europa werden niet altijd direct vanuit Kopenhagen naar hun bestemming in bijvoorbeeld Spanje en Portugal vervoert maar

soms ook via een tussenstop waar de valken werden overgegeven aan valkeniers die ze naar de eindbestemming brachten.

Christiaans positie en dat van zijn broer Jacobus aan het Deense hof leverde waarschijnlijk een vergunning op om in Noorwegen geervalken te mogen vangen. Hij ging niet zelf naar Noorwegen maar stuurde jaarlijks een drietal personen naar Noorwegen om voor hem de valken te gaan vangen.

Tussen de valkeniers onderling was het niet altijd koek en ei. Ter illustratie het volgende voorval. In 1761 bood Christiaan Verhoeven een koppel Noorse geervalken te koop aan. De valkenier Bartel Hertroys dacht een goede beurt te kunnen maken bij keizerin Maria Theresia in Wenen en deed een bod. Om te laten zien hoe geïnteresseerd hij was, liep hij de deur plat bij Christiaan. Maar Christiaan vond het bod te laag en verkocht de valken voor bijna het dubbele. Toen Bartel de valken aan zijn neus voorbij zag gaan, tierde hij dat hij Christiaan wel zou krijgen als hij in Wenen kwam.

De valkeniers hadden vaak neven functies, zoals schepen, borgemeester (beheerder dorps financiën), kerk- of armenmeester. De meeste valkeniers hadden geen politieke ambities, maar kwamen toch op openbare ambten terecht, omdat zij door de gemeenschap gevraagd werden. Men keek tegen hen op, want zij hadden wat van de wereld gezien. Zij konden met hoge lui omgaan en met moeilijke maatschappelijke verhoudingen. Zij waren niet alleen goed in hun vak, maar ze hadden ook ontzag verdiend door hun vakmanschap en omgang met adel. Wel was het lastig dat ze vaak weg moesten voor reizen ook ander werk in het buitenland, maar vaak stelden ze dan een betrouwbare tijdelijke vervanger aan.

Zo was Christiaan Verhoeven lid van de schepenbank van Bergeijk.

Ook andere in Bergeijk geboren personen waren werkzaam in de valkerij. Zo was Aart Bijnen, geboren in Riethoven, werkzaam als keizerlijke reigermeester aan het Oostenrijkse hof in Wenen.

Ook P.N.Panken maakte in zijn Beschrijving van Bergeik melding van de valkenjacht en valkeniers. Zo schrijft hij: *“In oude tijden vonden sommige Bergeikenaren ook hun bestaan in de valkenjacht. In de 17de en 18de eeuw werd door hen dit bedrijf nog uitgeoefend in de Maaierheide onder Bergeik.”* Verder noemde hij Dirck Bijnen, valkenier van Zijne Roomsche Keizerlijke Majesteit, die in 1704 woonde op de grens van Bergeijk en Lommel.

Theo Antonis (met dank aan Joop Kennis †)

Geraadpleegde bronnen:

- Elise Meier – Valkerij, topsport in vogelvlucht; 2012
- Dr. J.M.P. van Oorschot – Vorstelijke vliegers en Valkenswaardse valkeniers, sedert de 17de eeuw; 1974

- P.N. Panken, A.F.O. van Sasse van Ysselst – Beschrijving van Bergeijk; 1900

Kerststal Hofkerk
Bergeijk.

Foto: Theo Antonis

*De redactie wens alle lezers prettige
Kerstdagen en een voorspoedig 2023*

IN DIT NUMMER

De wijde wereld in	<i>Redactie</i>	pag. 1
Bergeijkenaren in het leger van Napoleon	<i>Ad Tilborghs</i>	pag. 2
Bergeijkse valkeniers	Theo Antonis	pag. 14

Redactie: info@heemkundekringbergeijk.nl
Ad Tilborghs en Theo Antonis (tevens vormgeving)
Productie Cees van Thoor en Jan Leenders

Gratis voor leden van de Heemkundekring Bergeijk
Losse nummers: € 4,00 per stuk

ISSN: 2213-820X